

S A Y I 13 • 2 0 0 5

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

İSAM

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Anselm, Descartes ve Leibniz'in ontolojik argümanı ele aldıkları, Kant'ın ise Tanrı'nın varlığını kanıtlamanın imkân dahilinde olmadığını ifade ettiği metinlerden oluşan bölümde, herhangi bir ahlâkî meseleyi, en azından yazarın kendisinin de kitabın başka bir yerinde (s. 63) dile getirdiği, insanın eylemleriyle Tanrı'nın iradesinin ilişkisi sorununu ele alan bir paragraf dahi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu bölümün kitabın bütünüyle ilişkisi tam olarak kurulmuş görünmemektedir. Temellendirme probleminin ele alındığı son bölümde ise, mesele açık bir şekilde ortaya konulamamıştır. Üstelik Albert ve Apel'dan yapılan çeviriler de konunun anlaşılması sadedinde okuyucuya yardımcı olacak türden çeviriler değildir. Sonuç olarak Çilingir'in kitabının özellikle farklı görüşleri yansıtan metinleri barındırması açısından okuyucunun dikkatini çekebileceği söylenebilir.

Osman Baş

Postmodern Dünyada Kibleyi Bulmak

T. J. Winter (Abdülhakim Murad)

Çev. Ömer Baldık, Muhammed Şeviker

İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003. 208 sayfa.

Kitap “Başlamadan Önce” başlıklı bir önsöz ve on bir ayrı makaleden oluşuyor. Makaleleri, bir bütünü oluşturmaktan ziyade, belli konularda birbirinden bağımsız yorumları içeren parçalar olarak değerlendirmek mümkün. Kitap genel olarak Müslümanların yüzyıllardır tartıştığı bazı konuları ve günümüz Müslümanlarının yaşamak zorunda olduğu bazı durumlarla ilgili yorumları içermektedir. Çeviri olmasına rağmen, dilinin akıcılığı eserin okunmasını kolaylaştırmaktadır. Makalelerin bir kısmı, müellifin de belirttiği gibi akademik çevrelere, diğer bir kısmı ise genel okuyucu kitlesine hitap etmektedir.

Kitap belirli bir konuya yoğunlaşmadığı ve birbiriyle çok bağlantılı konular içermediği için, yapılan değerlendirmenin de bir bütünlük arz etmesi güçleşmektedir. Bu nedenle değerlendirmeler makale ismi belirtilerek ilgili makale sınırları içinde yapılacaktır.

T. J. Winter, kitabın “Bir İşaret Olarak Yeni Binyıl” adlı ilk makalesinde (s. 15-32) sekülerleşme konusuna değinmektedir. Ona göre, etrafımızda sürekli

ve büyük bir hızla güçlenmekte olan küresel süreçleri ve bunların sonuçlarını anlamaya çalışmak her bir Müslüman için farzdır. Bu süreç, insanların tüm konulara bakışını da şekillendirmektedir. Farklı kültürlere ve dinlere mensup insanlar güvensiz bir ortamda yaşadıklarını hissetmeye başladıklarında, dışlayıcı bir tutum takınırlar. Ancak Müslümanların yapması gereken şey, sekülerleşme süreci ve tepkisel haricilikten uzak durmaya çalışmak olmalıdır (s. 32). Belki de bu noktada sorunu net bir şekilde ortadan kaldıracak çözümler üretmek çok kolay olmadığı için, yazar bu öneriyi dile getirirken okuyucuya çözüm konusunda çok aydınlatıcı bilgiler sunamamaktadır.

Hz. Peygamber'in sünneti, kitabın genelini dikkate aldığımızda, yazarın üzerinde çok durduğu ve değer verdiği bir unsur olarak göze çarpıyor. O, "Temel İlke Olarak Sünnet" (s. 45-60) başlıklı makalesinde Hz. Peygamber'in sünnetini saflığın ve duruluğun sembolü olarak değerlendirdiğinden onu günümüz dünyasında sığınabileceği en iyi liman olarak görüyor (s. 56).

T. J. Winter, erkek biyolojisinin aynı anda birden çok kadınla evli olmayı mümkün kılması sebebiyle çok eşliliği normal karşılar. Yazar, Batı'da isteğe bağlı eşcinsel ilişkiler normal karşılanırken, yine isteğe bağlı çok eşliliğin yasaklanmasını anlayamadığını ifade eder. Winter, konuyla ilgili "İslâm, Irigaray ve Cinsiyetin Yeniden Tanzimi" adlı makalesinde (s. 75-99) Hz. Peygamber'in çok eşliliğinin, bedene karşı yürütülen Hıristiyan savaşının sonuna işaret ettiğini ve ayrıca cinselliğin, İbrani peygamberlerin beyan ettiği kutsal değerini teyid etmiş olduğunu ifade eder. Fakat, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'nin vefatına kadar tek eşle yaşaması ve diğer evliliklerini kırk yaşından sonra yapması sebebiyle, diğer evliliklerin çoğunun sebeplerini cinsellik dışındaki etkenlerde aramamız gerektiğini düşünürsek, onun çok eşliliğinin, cinselliğin önemini ve kutsal değerini teyid etme niyetiyle çok da ilgili olmadığını söyleyebiliriz. Hz. Peygamber elbette cinselliği yadsımıyordu ve Müslümanlara evliliği ısrarla tavsiye ediyordu. Fakat Hz. Peygamber'in evliliklerinin çokluğunun cinselliğin kutsallığının bir ifadesi olduğu yorumuna bağlamak, zorlama bir yorum olsa gerektir. Aslında meseleyi Hz. Peygamber özeinden çıkardığımızda, karşımıza cevaplanması gereken "Çok eşlilik erkek biyolojisinin bir sonucu mu?" veya "Zorunlu hallerin bir çözümü mü?", yoksa "Hayatın normal sayılabilecek dönemlerinde de yaşanabilecek bir durum mu?" gibi sorular çıkmaktadır. Çok eşlilik, üzerinde daha fazla düşünmeyi ve günümüz şartlarını dikkate alarak yeniden yorumlanmayı gerektiren çok önemli bir konu olarak canlılığını hâlâ devam ettirmektedir. Bu çağda Müslü-

man kadının çok eşliliğe bakışının klasik anlayıştan artık epeyce farklılaştığını görmezden gelemeyiz.

“Dindar Ötekiyi Tasvip Etmek” adlı makalesinde (s. 123-144) T. J. Winter, açık bir şekilde dinsel çoğulculuğa karşı olduğunu belirtmekte ve Müslümanların tarihte gayrimüslimlere karşı olan müsamahakâr tavrının, gayrimüslimlerin kurtuluşlarına vesile olması yorumuna bizi götüremeyeceğini ifade etmektedir. Yazara göre şefaet, dinlerin çokluğu ve doğruluğu probleminde çözüme katkı sağlayabilir. Winter bu konuda ortaya koyduğu fikirlerle klasik dışlayıcı yaklaşımın sınırlarından dışarıya çıkmamaktadır. Fakat bu konu şefaetle ya da dışlayıcı birtakım ifadeleri benimsemekle halledilebilecek bir konu değildir.

Winter, “Müslüman ve İngiliz?” adlı makalesinde (s. 145-163) kendi özelden hareketle bir İngiliz Anglikan, bir İngiliz Yahudi ve bir İngiliz Hindu’sunun sahip olduğu tipolojiden bahsetmek mümkünken bir İngiliz Müslüman tanımının henüz tam bir anlam ifade etmediğini söylemektedir. Yazara göre bu durum İngiliz muhtedilerinin önemli sorunlarından biridir.

Hıristiyanlık ve İslâm’ın yayılışındaki farklılıklara değinen Winter, Hıristiyanlığın yayılma sürecinde Amerikan yerlilerinin imhası, kalanların zorla vaftiz edilişi ve diğer taraftan engizisyon mahkemelerinin rolü ile İslâm’ın yayılışındaki sûfi ve tüccarların nezaketi arasında önemli bir metot farkı olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle Hıristiyanlaşma, beraberinde Avrupalılaşmayı getirirken, İslâmlaşma Araplaşmayı getirmemiştir. Bunun örnekleri dinlerin mimarî yapılarında çok net bir şekilde gözlemlenebilir. Winter, Müslüman ülkelerdeki camilerin mimarî yapılarının, bulunduğu ülkenin kültürel rengini yansıttığını, dünyadaki katedral ve kiliselerin mimarilerinin ise birbirinden çok farklı olmadığını belirtir (s. 150).

Winter’a göre Britanya halkının son birkaç yüzyıldaki ahlâkî ve dinî mizaçları Hıristiyanlığa değil, İslâm’a daha yakındır. Dolayısıyla bir İngiliz, Müslüman olabilmek için çok büyük zorluklarla karşı karşıya değildir. Yazanın böyle bir sonuca ulaşmasına yol açan nedenlerin ayrıntısına girilmemekle birlikte, Britanya’nın Katolikliğin boyunduruğundan kurtulup Anglikan Kilisesi’ni kurmasının önemine ve değerine işaret edilmekle yetiniliyor. Ancak burada sorulması gereken soru, Britanya halkının ahlâkî ve dinî mizaçlarını belirleyen Hıristiyanlıkken, nasıl ve hangi nedenlerle onların İslâm’a daha yakın olabildiğidir? İngilizler, Almanlardan ya da Fransızlardan hangi farklı özellikleri sebebiyle İslâm’a daha yakın olabiliyorlar? Bunun ikna edici ce-

vaplarını kitapta bulamıyoruz. Böylesine bir yorum, kendisi İngiliz olan yazarın inandığı dinle daha yakın bir ilişki içinde olması arzusunun bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

“Ailenin Çöküşü” adlı makalesinde (s. 61-74) T. J. Winter, aile kurumunun parçalanması ve çöküşünün Batı’da önemli bir problem olduğuna işaret etmektedir. Ona göre aile yapısındaki bu çöküş, ahlâkî zayıflığın sonuçlarıyla doğru orantılıdır. Yazar, okul ve işyerlerinde kız-erkek karışık olmasının ahlâkî dejenerasyonun önemli bir sebebi olduğuna inanmaktadır (s. 67). Fakat yazarın teklif ettiği ayrı eğitim ve işyerlerinde kadın erkek ayrımı, günümüz dünyasında mümkün müdür ve problemin çözümüne katkısı ne olacaktır? Bu küresel ortamda, televizyon ve internetin yarattığı sanal dünyada kurulan ilişki biçimlerinin açtığı zararlar, ayrı eğitimin getireceği faydaları çok gerilerde bırakmaktadır. Bu şartlarda ayrı eğitimi savunmak ne kadar uygulanabilir ve bu uygulamalar ne kadar faydalı olacaktır?

Winter, “Bağnazlığın Sefaleti” adlı makalesinde (s. 165-178) önemli bir soruyu gündeme getiriyor. Nasıl oluyor da Nâsır gibi kendini beğenmiş bir demagog, milyonlarca üyesi bulunan İhvan-ı Müslimîn’e galip gelebilmiştir? Bu, gerçekten üzerinde düşünmeyi gerektiren önemli bir sorudur. Bu tespitten hareketle, radikal İslâm anlayışını eleştiren Winter, onun yüzeysel ve kaygan bir zeminde ilerlediğini örnekler vererek açıklar (s. 171). Buna karşılık sûfi geleneğin önemi üzerinde durur ve onu İslâm’ın önemli ve ihmal edilmemesi gereken yönü olarak görür. Radikal İslâm anlayışının bu sûfi geleneğin insana kazandırdığı derinliğe ihtiyacı olduğunu söyler (s. 176-178). Yazar’ın yukarıda sorduğu soru, aslında Müslümanların probleminin kaynağı konusunda bizlere önemli ipuçları vermektedir.

Yazar dinle ilgili konularda yorum yapmanın çok kolay olmadığı kanaatinde. Ona göre bütün hadis külliyatını kavramadan ve hüküm çıkarma usûllerini bilmeden bir konuda karar vermeye çalışmak, ciddi tehlikeleri beraberinde getirir. İnsanlar istisnalar dışında, bunu yapamayacağına göre, bu istisnalar dışındakilerin hüküm vermeye çalışmasının gereği yoktur. Nasıl ki iyileşmek için tıp kitaplarına değil, doktora başvuruyorsak dini doğru anlamak için de bu konularda uzmanlaşmış âlimlerin yol göstericiliğine başvurmalıyız. Kendisinin ictihada kesinlikle karşı olmadığını belirten yazar, bunun uzmanların işi olduğunu söyler. Bu anlayış bizce, kabul edilebilir bir yaklaşım olmakla beraber, bu durum insanları mensubu oldukları dini düşünmeye, yorumlamaya ve yeni birtakım düşünceler üretmeye engel olabilir. Bir konu

üzerinde yorum yapmanın bu kadar külfeti olmamalıdır. Bu görüşten hareketle, din eğitimini fakülte düzeyinde almış kişilerin tamamına yakını, yazarın belirttiği özelliklere sahip olmadığı için bunların dinî bir konu ile ilgili yorum yapması pek sağlıklı olmayacaktır. Herhalde insanları düşünmekten ve yorum yapmaktan alıkoymak için bu kadar korkutmanın -amaç yanlışa düşmekten korumak dahi olsa- dine sağlayacağı fayda, zarardan fazla değildir.

Winter, kitap boyunca çok planlı seçilmediği anlaşılan konular üzerinde ve klasik Sünnî anlayış çerçevesinde hiç de yabancı olmadığı yorumlar dile getirmektedir. Fakat şunu açıkça söyleyebiliriz ki bu kitap, kibleyi bulmak isteyenlere elbette faydalı olacaktır.

Mustafa Çakmak

Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak: Tefsirde Anakronizme Ret Yazıları

Mustafa Öztürk

Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004. 279 sayfa.

Bu çalışma yazarın konu bütünlüğünü dikkate alarak ve yeniden gözden geçirerek daha önce yayımlanmış yazılarından yaptığı bir derlemedir. Konular toplam dokuz başlık altında incelenmiştir. “Kur'an ve Anlama Sorununun Mahiyetine Dair” (s. 11-25) başlıklı yazısıyla Kur'an'ı anlama sorununu temelde geleneksel Kur'an anlayışı ve tefsir yaklaşımına indirgeyen yazar, hemen peşinden gelen “Kur'an ve Yeni Anlama Yöntemleri” (s. 27-41) başlıklı ikinci yazısıyla bir çözüm önerisi sunarak Kur'an'ı anlamada yeni yöntemlerden biri olarak değerlendirdiği Batılı yorumbilim kuramlarının (hermeneutik) uygulanmasını savunmaktadır. “Kur'an'ın Cennet Tasvirlerinde Yerel ve Tarihsel Motifler” (s. 207-231) ve “Kur'an'da Uhrevi Azap Figürleri” (s. 233-259) başlıkları altında Kur'an'ın dil ve ifade özellikleri üzerinde durulmaktadır. “Kur'an'a Göre Ötekinin Konumu: Ehl-i Kitapla İlgili Âyetlerin Klasik Yorumuna Eleştirel Bir Yaklaşım” (s. 129-178) ve “Kur'an ve İslâm'ın Ataerkil Yorumu” (s. 179-206) başlıkları altında yazar, Müslüman erkeğin ötekisi olarak değerlendirdiği ehl-i kitap ve kadın örnekleme üzerinde durmak suretiyle çağdaş Kur'an okumalarında dikkat çeken Kur'an'da ehl-i kitap ve Kur'an'da kadın gibi iki önemli konuyu gündeme taşımaktadır. “Kur'an'da Örtünme Emrinin Tarihsel Zemini: Klasik Tefsirlerdeki Tesettür Formu Üzerine” (s. 103-128)